

<https://doi.org/10.59982/18294359-24.15-ca-17>

Անահիտ Սերգեյի Աբրահամյան

դոցենտ

ԵՊՀ, Դիվանագիտական ծառայության և մասնագիտական հաղորդակցման ամբիոն
anahit.abrahamyan@ysu.am

Անփոփագիր

Ճարտասանական խոսքը, լինելով մարդկության մշակութային ժառանգության դրսևորումներից մեկը, կրել է մարդկության պատմական զարգացման, մարդու մտածողության, քաղաքական միջավայրի, արժեհամակարգերի փոփոխությունների ազդեցությունը: Հոդվածում ուսումնասիրվում են պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններում հասարակության զարգացման որոշակի միտումներն ու առանձնահատկությունները և դրանց ազդեցությունը ճարտասանական մշակույթի վրա: Բացահայտվում են նաև հրապարակային ելույթի ընկալման և գնահատման տարբերությունները, քննվում են այդ տարբերությունների պատճառները՝ պայմանավորված նրանով, թե արդյոք այն ընթերցվում է, լսվում, թե՛ դիտվում:

Անդրադարձ է կատարվում այսօրվա հրապարակախոսությանը բնորոշ առանձնահատկություններին, որոնցից հարկ է առանձնացնել խոսքի հուզական երանգավորումը, ճկունությունը, մատուցման պարզությունը, ոգեշնչող, հստակ, հակիրճ ձևակերպումները, հուզական կարգախոսների օգտագործումը և ելույթի ընթացքում դրանց կրկնությունը, հոետորի անձնական փորձից օրինակներ բերելը, ապրումակցում դրսևորելը, դիտողական պարագաներ, նաև տեսանյութեր ցուցադրելը և այլն: Դիտարկվում է վերջին տարիներին ավելի ու ավելի մեծացող միտումը՝ հրապարակային խոսք գրելիս արհեստական բանականության օգնությանը դիմելը՝ այն առավել ազդեցիկ, համոզիչ ու կատարյալ դարձնելու նպատակով: Հոդվածում հիմնավորվում է նաև ճարտասանական խոսքին տիրապետելու կարևորությունը մասնավորապես հայ մասնագետների համար՝ մեր խոսքը աշխարհին լսելի և ընկալելի դարձնելու առումով:

Հիմնաբառեր. ճարտասանություն, հրապարակային ելույթ, ճարտասանական վերլուծություն, խոսքի համոզականություն, արհեստական բանականություն

Ներածություն

Ճարտասանական մշակույթը երկար դարերի պատմություն ունի և կրում է մարդկության պատմության զարգացման միմյանց հաջորդող փուլերի կնիքն ու ազդեցությունը: Այսօր, առավել քան երբևէ, ողջ աշխարհում կարևորվում է ճարտասանական (հռետորական) խոսքը՝ հնարավորություն տալով այն կատարելապես տիրապետող մարդկանց հասնելու աննախադեպ բարձունքների, նվաճելու հազարավոր, հարյուր հազարավոր մարդկանց վստահությունն ու համակրանքը: Ուստի արդիական է ու կարևոր՝ քննել ճարտասանական խոսքի ողջ ընթացքը՝ հասկանալու համար նրա զարգացման միտումները: Սույն աշխատանքի նպատակն է՝ պատմական ակնարկից գատ, դիտարկել, վեր հանել ներկայիս հռետորական խոսքին բնորոշ առանձնահատկությունները: Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են պատմական, վերլուծության և համադրության, համեմատական մեթոդները:

«Խոսիր, որ ճանաչենք» Սոկրատես

Սկսած մարդկության պատմության հնագույն ժամանակներից՝ տարբեր է եղել ճարտասանական խոսքի գնահատականն ու դրա կարևորության ընկալումը տարբեր մտածողների մոտ: Արիստոտելը, ով համարվում է ճարտասանության առաջին տեսաբանը, խիստ կարևորում էր ճարտասանությունը, որը, նրա կարծիքով, տրամաբանության և տրամախոսության հետ փիլիսոփայության երեք առանցքային տարրերից մեկն է: Գիտնականները համակարծիք են, որ նա՝ է իր «Հռետորիկա» աշխատության մեջ մշակել ճարտասանական խոսքարվեստի հիմունքները [Bizzell et al., 238]:

Պլատոնը, ի տարբերություն իր տաղանդավոր աշակերտի՝ Արիստոտելի, ընդհանուր առմամբ քննադատաբար էր դիտարկում ճարտասանական խոսքը, ելույթը և համարում էր, որ այն միջոց է կառավարելու մարդկանց՝ ազդելով նրանց հուզական աշխարհի վրա և չներկայացնելով իրական փաստերը:

Դարերի ընթացքում ճարտասանական խոսքը և դրա դրսևորումներից մեկը՝ հրապարակախոսական ելույթը, չափազանց մեծ փոփոխություններ են կրել՝ դառնալով ժամանակին համահունչ, ենթարկվելով ժամանակի փոփոխվող պահանջներին և համապատասխանեցվելով հասարակության նորմերին ու մշակութային արժեքներին:

Անտիկ աշխարհում Արիստոտելը և Ցիցերոնը մշակել էին ճարտասանական խոսքարվեստի տեխնիկա՝ հմտություններ, որոնց շարքում հատկապես կարևորվում էին պերճախոսությունը, խոսքի համոզականությունը և հրապարակախոսական ելույթ գրելու արվեստին տիրապետելը: Այդ ժամանակաշրջանում և մինչև գրերի գյուտը չափազանց մեծ էր հրապարակային խոսքի դերը նաև տեղեկություններ տարածելու, մշակութային ժառանգությունը պահպանելու, մարդկանց համախմբելու առումով:

Հին Հունաստանում, մասնավորապես Աթենքում, ճարտասանական խոսքը կարևորվում էր նաև մեկ այլ բնագավառում. դատավարությունների ժամանակ՝ մ.թ.ա. 5-րդ դարի կեսերից սկսած, անձի անմեղությունն ապացուցելու կամ մեղադրական ելույթի համար հաճախ լսում էին ոչ թե իրադարձության բուն մասնակիցներին՝ մեղադրյալին և մեղադրողին, այլ վերջիններիս կողմից շատ բարձր գումարով վարձված մարդկանց, որոնք, մրցելով միմյանց հետ և ցուցադրելով իրենց ճարտասանական խոսքի

հմտությունները, իրենց համոզիչ ելույթի շնորհիվ որոշիչ դեր էին խաղում՝ ազդելով դատավարության ելքի վրա: Հաճախ դատը շահում էր ոչ թե անմեղը, այլ առավել հմուտ հռետոր վարձած կողմը: Այս աշխատանքը վստահվում էր սովետներին, որոնք ճարտասանական խոսքի գիտակներ և ուսուցիչներ էին: Նրանք շատ բարձր վարձատրությամբ ճարտասանություն էին սովորեցնում, բազմաբնույթ (քաղաքական, իրավական, գվարճանքի համար նախատեսված) ելույթներ էին գրում, իրենք էին հանդես գալիս ելույթներով՝ հաճախ արժանանալով ժամանակի մեծ փիլիսոփաների, մտածողների արդարացի քննադատությանը, քանի որ վերջիններս համարում էին, որ սովետների ելույթներում բովանդակությունը ստորադասվում էր ձևին, իսկ ելույթների շարժառիթը հաճախ շահադիտական էր լինում:

Ճարտասանական խոսքարվեստը նշանակալի փոփոխություններ է կրել և աստիճանաբար անկում ապրել միջնադարում (4-14-րդ դարերում): Այդ փոփոխություններին և անկմանը նպաստող գործոններից էին քաղաքական պայմանները, երբ այլևս անցյալ ժամանակաշրջանին բնորոշ ճարտասանությունը չէր իրախուսվում: Ճարտասանության ուսուցումը պահպանվում էր, սակայն այժմ կարևորվում էին ոչ այնքան գեղեցիկ խոսելն ու գրելը, որքան նամակներ, խնդրագրեր և այլևայլ իրավական փաստաթղթեր կազմելը, քարոզներ ու աղոթքներ կարդալը, օրենքներն ու Աստվածաշունչը մեկնաբանելը և այլն: Հարկ է նշել նաև, որ գրավոր խոսքը վերահսկվում էր եկեղեցու կողմից, իսկ նման պայմանները հեռու էին ճարտասանական խոսքարվեստի համար նպաստավոր լինելուց [Glenn, 194]:

Տպագրության գյուտը 15-րդ դարում արմատական հեղաշրջում մտցրեց Եվրոպայում՝ դառնալով փոփոխությունների ազդարարը: Մասնավորապես, «թերթերի հրատարակիչները և լրագրողները, որոնք բացահայտում էին կառավարության գաղտնիքները, դրանով իսկ քաղաքականության շուրջ հանրային բանավեճերի, քննարկումների համար պայմաններ էին ստեղծում» [Helmets et al. 3]: Չխորանալով այն հարցի մեջ, թե որքանով էր քննարկվող ժամանակաշրջանի մամուլը իրապես հակառակվում և որքանով՝ ծառայություններ մատուցում կառավարությանը, հարկ ենք համարում ընդունել դրա դրական դերը վերոնշյալ հարցում: Եվրոպայում եկեղեցու ազդեցության սահմանափակումը ևս բարենպաստ էր ճարտասանական խոսքի վերականգնման համար:

Մինչև 16-րդ դարը Եվրոպայում ճառերը, ելույթները գրվում և ներկայացվում էին հունարեն կամ լատիներեն: Վերածննդի դարաշրջանում նախ Իտալիայում, Ֆրանսիայում, ապա նաև Անգլիայում ճարտասանական խոսքարվեստը սկսեց ուսուցանվել, ելույթները սկսեցին գրվել և ներկայացվել մայրենի լեզուներով, ինչը մեծապես բարձրացրեց ազգային լեզուների վարկանիշը:

17-րդ դարում կրկին առաջնային դարձան խոսքի տպավորիչ հնարքները, պատկերները, որոնք ուժեղացնում էին ազդեցությունը ունկնդրի հուզական աշխարհի վրա և որոնցով էլ անցյալ դարերում բնութագրվել և գնահատվել էին ելույթի ոճն ու արժեքը: Սակայն այժմ արդեն դրանց արժեքը գնահատվում էր ոչ այնքան որպես ունկնդրի հուզական աշխարհի վրա ազդեցությունը մեծացնելու միջոց, որքան որպես ելույթի հեղինակի կամ հռետորի հոգեկան աշխարհի

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

դրսևորում: Այս ժամանակաշրջանում, այնպես, ինչպես անտիկ աշխարհում, սկսեց խիստ կարևորվել նաև ճարտասանի խոսելաոճն ու առոգանությունը: Անգլիացի փիլիսոփա Ջոն Լոքը գտնում էր, որ բառերը գաղափարների, մտքերի նշան են, իսկ խոսքի ելևէջները, երանգավորումը՝ բուն զգացմունքների [Corbett, Connors, 505-506]:

Ճարտասանական խոսքարվեստի անկումը սկսվեց 18-րդ դարի կեսերին, երբ նվազեց հետաքրքրությունը դասական ճարտասանության ոճի հանդեպ, երբ ելույթում օգտագործված գեղեցիկ, տպավորիչ, հուզական պատկերները սկսեցին ստորադասվել ելույթի զուտ բովանդակային, տրամաբանական արժեքին: Աստիճանաբար ավելի ու ավելի քիչ դպրոցների և համալսարանների ուսումնական ծրագրերի մեջ էր ընդգրկվում ճարտասանական խոսք առարկան: Այս միտումները առավել արտահայտվեցին 19-րդ դարում:

Իրավիճակը կտրուկ փոխվեց 20-րդ դարի սկզբում՝ վերականգնվեց հետաքրքրությունը ճարտասանական խոսքի նկատմամբ: Օրինակ, ԱՄՆ-ում սկսեցին մտածել Հռետորական խոսք դասավանդելու ծրագրերի մշակման շուրջ՝ դպրոցներում և բուհերում այդ առարկան ընդգրկելու համար: Եվ նրանց հայացքներն ուղղվեցին դեպի դասական ճարտասանական խոսքարվեստն ու իր ավանդույթները: Միևնույն ժամանակ, բնականաբար, այդ գիտությունը 20-րդ դարում չէր կարող ընդունվել արիստոտելյան իր բոլոր երանգներով ու առանձնահատկություններով: Դասական ճարտասանական խոսքարվեստն իր ավանդույթներով դիտարկվում էր քննադատաբար. առանցքային կարևորություն էր տրվում ճարտասանությանը՝ զուտ որպես հաղորդակցման, շփման համար նախատեսված հղկված, կատարելագործված միջոցի:

Նոր ժամանակներում Հռետորական խոսք առարկայի դասավանդման գլխավոր նպատակը ոչ թե բացառիկ ճարտասանական հնարքներով հագեցած, հուզարտահայտչականությամբ փայլող և ունկնդրին շլացնելու և հիացնելու ձիրքին տիրապետել սովորեցնելն էր, այլ շատ ավելի գործնական խնդիր՝ կարողանալ համոզել ունկնդիրներին իր ասելիքի ճշմարտացիության մեջ՝ շատ դեպքերում մղելով նրանց որոշակի գործողությունների, քայլերի: Բերկլիի համալսարանի պրոֆեսոր Թոմաս Սլոունի բնորոշմամբ՝ նոր հռետորական արվեստը փաստարկումների տեսություն է, որի առարկան դիսկուրսային, խոսքային միջոցների ուսումնասիրությունն է, իսկ նպատակը՝ մարդկանց գիտակցության մեջ առաջացնել և ուժեղացնել հավատարմությունը ներկայացվող դրույթներին: Ավելին՝ խոսքային պատկերներն աստեղ կարևոր են ոչ թե իրենց էսթետիկ արժեքով, այլ նրանով, թե որքանով մեծ է դրանց համոզականության ուժը [Rhetoric]:

20-րդ դարի երկրորդ կեսին և 21-րդ դարի սկզբում է՛լ ավելի մեծացավ ճարտասանական խոսքի հանդեպ հետաքրքրությունը և մարդու գործունեության տարբեր բնագավառներում (քաղաքական, իրավական, վարչական և այլն) այդ խոսքի նրբություններին տիրապետելու բացառիկ կարևորության գիտակցումը: Ուշագրավ է, որ ԱՄՆ-ում համարում են, որ հաջողակ ամերիկացուն բնութագրող հատկանիշներից է սեփական կարծիք ունենալը, փաստարկներով իր տեսակետը ապացուցելու ունակությունը և ունկնդրի համաձայնությունը ձեռք բերելու կարողությունը: Այսպիսով՝ հռետորական խոսքը միտված է նախ համաձայնություն ձեռք բերելուն և այն պահպանելուն, և ապա՝ ձեռք բերված համաձայնության շուրջ գործնական որոշումներ կայացնելուն [Марченко, 35]: Այստեղից էլ՝ Հռետորական խոսք առարկայի խիստ գործնական ուղղվածությունն ԱՄՆ-ում:

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Ոչինչ չի կարող փոխարինել կենդանի խոսքին: Այս ճշմարտության գիտակցումն է մղում իրենց ճարտասանական խոսքը հղկելու ու կատարելագործելու հարցում ջանք չինայել այն մարդկանց, ովքեր քաղաքականության մեջ գերհաջողությունների հավակնություն ունեն: Մենք հաճախ ականատես ենք լինում, թե ինչպես նախագահական ընտրությունների ժամանակ հաղթում է այն թեկնածուն, ում նախընտրական ելույթները ամենատպալոբիչն ու կատարյալն են: Բերենք միայն մեկ օրինակ: Շատ մասնագետներ են համակարծիք, որ Բարաք Օբաման նախագահ չէր դառնա, եթե չլինեին իր հղկված, դիպուկ, համոզիչ, իրենց հուզականությամբ ունկնդիրներին գերող ելույթները: Այդ ելույթների գագաթնակետը կարելի է համարել նրա 2008թ. ընտրություններում իր հաղթանակից հետո հնչած «Այո, մենք կարող ենք» (“Yes, We Can”) անվանված ելույթը: Սովորողների ճարտասանական խոսքը հղկելիս կարելի է անդրադառնալ այդ ելույթի յուրաքանչյուր պարբերությանը՝ հաջորդաբար վերլուծելով դրանք և բացատրելով արտահայտչամիջոցների դիպուկ և տեղին օգտագործումը հոետորի կողմից:

Որոշ տեսաբաններ, ինչպես օրինակ, Ավստրալիայի համալսարանների լեզվի և գրականության ասոցիացիայի նախագահ Թոմ Քլարքը, պնդում են, որ հրապարակախոսական ելույթը բանաստեղծական արվեստի (poetics) տեսակ է: Քլարքը համարում է, որ լեզվի էսթետիկական չափանիշները լեզվի էսթետիկական չափանիշներ են, եթե դրանք առկա են՝ անկախ նրանից, թե դրանց գործածման վերջնարդյունքը մենք անվանում ենք բանաստեղծություն թե քաղաքականություն: Զուգահեռներ տանելով մի շարք բանաստեղծությունների և բանաստեղծական տարրերով հագեցած հրապարակախոսական ելույթների միջև՝ նա հանգում է այն եզրակացության, որ պետք է ընդունել, որ այդ երկուսը նույն ժանրին են պատկանում: [Clark, 28]

Անհերքելի է, որ հրապարակախոսական ելույթների լավագույն նմուշները, որոնց շարքում՝ Մարտին Լյութեր Քինգի «Ես երազանք ունեմ» (“I Have a Dream”), Ուինսթոն Չերչիլի ելույթները Համայնքների պալատում 1940 թվականին, որոնցից կառանձնացնեինք հատկապես երկուսը՝ «Արյուն, տքնաջան աշխատանք, արցունքներ և քրտինք» (“Blood, Toil, Tears and Sweat”) և «Ամենափառավոր ժամը» (“Finest Hour”) , Ջոն Քենեդիի «Ես բեռլինցի եմ» (“Ich bin ein Berliner”), փայլում են բանաստեղծական միջոցների հազեցվածությամբ, շլացնում վառ, ցայտուն, ազդեցիկ ու հուզիչ պատկերներով: Եվ այդուհանդերձ, անգամ լավագույն ճարտասանների լավագույն հրապարակախոսական ելույթները բանաստեղծությանը, բանաստեղծական արվեստին հավասարեցնելը համարում ենք ծայրահեղություն:

Հրապարակային ելույթների՝ ունկնդիրների վրա թողած ազդեցության հետ կապված մեկ դիտարկում ենք ցանկանում կատարել: Տողերիս հեղինակը իր դասավանդման երկարամյա փորձառության ընթացքում բազմիցս իրականացրել է մի դիտափորձ՝ հավաստիանալու համար, որ ելույթի ազդեցիկության չափը, աստիճանը իրոք փոխվում է՝ կախված այն բանից, թե արդյոք մարդը կարդում է այն, լսում, թե՝ դիտում: Աշխատանքն ընթանում է երեք փուլով:

1. Ունկնդիրներին խնդրվում է որոշակի միավորների շրջանակում գնահատել նախապես ընտրված 3-4 ելույթ՝ դրանք ընթերցելուց հետո:

2. Միացվում է նույն ելույթների ձայնագրությունը և կրկին գնահատվում են ելույթները՝ դրանք լսելուց հետո:

3. Ունկնդիրների դատին են ներկայացվում նույն ելույթների տեսաձայնագրությունները և դրանք գնահատվում են երրորդ անգամ:

Գնահատման հաշվառումը ցույց է տալիս, որ առանց բացառության բոլոր դեպքերում միավորները ոմանց մոտ փոխվում են յուրաքանչյուր հաջորդ փուլում: Եվ դա միանգամայն բնական է:

1. Հրապարակախոսական ելույթը կարդալիս ընթերցողի դատին է ներկայանում հռետորի մտքերի, զգացողությունների, վերլուծությունների գրավոր շարադրանքը: Այդ շարադրանքից ստացած տպավորությունը խորանում է, եթե հռետորը հմտորեն ու տեղին է օգտագործում լեզվի պատկերավորությունը, հագեցնում է (բայց ոչ՝ գերհագեցնում, ինչպես դա հաճախ արվում էր Անտիկ աշխարհում) իր ելույթը ճարտասանական խոսքի հուզարտահայտչականության ոճական հնարքներով (փոխաբերություն, փոխանունություն, չափազանցություն, բառախաղ, մակդիր, հեզնանք, նրբաբանություն և այլն): Մինևույն ժամանակ շատ կարևոր է, որ հռետորական հնարքների առատության մեջ չկորչի ասելիքը՝ ուղերձը: Անգամ Ջոան Դետսը, ով վերնագրել է իր գրքերից մեկը «Կարևոր է ոչ թե այն, թե ինչ էս ասում, այլ այն, թե ինչպես էս ասում» (“It’s Not What You Say, It’s How You Say It”), գրքի հենց առաջին տողերում ինքն իրեն ուղղում է և խոստովանում, որ գրքի վերնագրում կա չափազանցություն, որովհետև այն, թե ինչ էս ասում, իրականում բացարձակ կարևոր է [Detz, 3]:

Ուղերձի, ասելիքի կարևորությունը ընդգծել և ընդգծում են հռետորական խոսքի մասին գրող բոլոր հեղինակները՝ գտնելով, որ հռետորական խոսքում «ինչ»-ը երբեք չպետք է ստորադասվի «ինչպես»-ին: Իսկ «ինչ»-ի լեզվական ձևակերպման համար բացարձակ անհրաժեշտություն է գտնել և կիրառել ամենաստույգ և ազդեցիկ բառը, արտահայտությունը, առանց որի խոսքը ունկնդրին հասցնելը, առավել ևս՝ նրան համոզելը, պարզապես անհնար է: Բառերը տեղին գործածելու կարողությունը Ցիցերոնը անվանել է պերճախոսության հիմքն ու հենքը [Цицерон, 235]:

2. Փորձի երկրորդ փուլում, ինչպես արդեն նշել ենք, ունկնդիրները լսում են հռետորի ելույթը: Այստեղ ավելանում է մի հզոր գործոն՝ հռետորի ձայնը: Մինևույն ժամանակ հույժ կարևորվում է հուզականության չափը նրա խոսքում: Ինչպես իրավացիորեն նկատում է Վալերի Միրզոյանը, «Ճարտասանը պիտի կարողանա փոքր բաների մասին խոսել համեստորեն, միջին բաների մասին՝ հանդարտորեն, մեծ բաների մասին՝ վեհորեն: Եթե մանր հարցի մասին որևէ մեկը բարձրագույն բաներ է ասում, առանց ունկնդիրներին նախապատրաստելու բոցավառ ճառ է սկսում, այն տպավորությունն է ստեղծվում, թե նա հարբեցողության է տրվել սթափների մեջ»: Ապա հեղինակը հավելում է. «Պետք է տիրապետել սեփական ձայնին: Ոչինչ ավելի գորեղ չէ ճարտասանի ձայնից: Միմիայն արտահայտիչ արտասանությամբ շատ ճարտասաններ երբեմն գերազանցել են իրենցից ավելի օժտված, սակայն ավելի վատ արտասանության տեր ճարտասանների» [Միրզոյան, 37-38]: Այսպիսով, միանգամայն բնական է, որ որոշ ունկնդիրների քվեարկության մեջ փոփոխություններ են դիտարկվում՝ ելույթների ձայնագրությունը լսելուց հետո: Հռետորի՝ իր ձայնին տիրապետելու արվեստը քվեարկության ժամանակ որոշիչ դեր է կատարում:

3. Դիտափորձի երրորդ փուլը, ինչպես հիշում ենք, քվեարկությունն է՝ արդեն տեսաերիզները դիտելուց հետո: Ելույթներից ստացած նախկին տպավորությանը ավելանում է մի շատ ծանրակշիռ ու որոշիչ գործոն՝ պատկերը: Առաջնային պլան են մղվում ելույթի ժամանակ հռետորի կեցվածքի, հարալեզվական նշանների՝ շարժանշանների (ժեստերի) և դիմախառի արտահայտչական նրբություններին տիրապետելը: Գոյություն ունի գիտության մի ճյուղ՝ շարժումագիտություն (kinesics), որն ուսումնասիրում է մարմնի շարժումների ազդեցությունը հաղորդակցման վրա: Պարզվում է, որ առօրյա կյանքում տեղեկությունների 80%-ը մարդը ստանում է տեսողությամբ և միայն 16%-ը՝ լսողությամբ: Այստեղից էլ՝ հռետորի կողմից հարալեզվական նշաններին տիրապետելու բացառիկ կարևորությունը: Հռետորը պետք է իմանա, որ իր շարժումները կարող են իրենց ուրույն իմաստն արտահայտել՝ անկախ իր խոսքից: Դրանք կարող են խոսքի հակառակ իմաստն արտահայտել, կարող են ուժեղացնել նրա խոսքի ազդեցությունը և կարող են ընդհանրապես զրկել խոսքն իմաստից: Ունկնդիրների հայացքից չի վրիպում ոչ մի շարժում, որը մատնում է հռետորի անվստահությունը, չափազանց մեծ ինքնավստահությունը, անտարբերությունը, նյարդայնությունը և այլն: Ձեռքերի անիմաստ շարժումները, կեղծ դիմախառը և նման այլ վրիպումներ կարող են թուլացնել լավագույն ելույթի ազդեցությունը [Марченко, 95]: Եվ այսպես, մեր դիտափորձի երրորդ փուլում ևս հռետորների խոսքի գնահատման արդյունքները որոշ դեպքերում փոխվում են: Միշտ չէ, որ գեղեցիկ խոսք ունեցող հռետորը տիրապետում է նաև հարալեզվական նշանների արտահայտչական նրբություններին:

Այսօրվա հրապարակախոսությանը բնորոշ են որոշակի առանձնահատկություններ, որոնցից հարկ ենք համարում առանձնացնել խոսքի հուզական երանգավորումը (ունկնդիրների համար խոսքը առավել ազդեցիկ դարձնելու նպատակով), ճկունությունը (ունկնդիրների տարբեր խմբերի տրամադրությունը հաշվի առնելու առումով), մատուցման պարզությունը՝ երկարաշունչ նախադասությունների փոխարեն տպավորիչ, հստակ, հակիրճ ձևակերպումները, հուզական կարգախոսների օգտագործումը և ելույթի ընթացքում դրանց կրկնությունը, հռետորի անձնական փորձից օրինակներ բերելն ու կատակելը, ապրումակցում դրսևորելը, դիտողական պարագաներ, նաև տեսանյութեր ցուցադրելը և այլն:

Հռետորական խոսքի զարգացման միտումների մասին խոսելիս չենք կարող չանդրադառնալ այսօրվա մի կարևոր իրողության: Վերջին տարիներին մեծ չափերի է հասնում արհեստական բանականության անսահմանափակ հնարավորությունների օգտագործումը՝ նաև հրապարակախոսական ելույթներ գրելու նպատակով: Վայրկյանների ընթացքում արհեստական բանականությունն առաջարկում է անհրաժեշտ մտքերով, հուզարտահայտչականության ոճական հնարքներով և համոզիչ փաստարկներով հագեցած տեքստ: Հաշվի է առնվում, թե ովքեր են լինելու հռետորի հավանական ունկնդիրները, ինչպիսի ազդեցություն է ակնկալվում ունենալ նրանց վրա: ԱԲ-ը կարող է ներկայացնել որևէ խնդրի շուրջ մարդկության լավագույն մտքերի փորձարարական-հավաքական նմուշներ, կարող է ապշեցուցիչ ճշգրտությամբ նմանակել ցանկացած գրողի, հրապարակախոսի գրելաոճը: Երբ ելույթը պատրաստ է, հռետորի ցանկության դեպքում անցում է կատարվում նրա խոսքը հղկելու փուլին: Վերջինիս խոսքի թերությունները, անվստահության զգացումը այլևս խոչընդոտ չեն: Արհեստական բանականություն – խորհրդատուի օգնությամբ հղկվում է հռետորի ձայնը, ձայներանգի

ելևէջները, կեցվածքը, դիմախաղը, շարժումները, առաջարկվում են բեմական վախը հաղթահարելու ամենաարդյունավետ ուղիները [Projectcube!cle]:

Ինչևէ, արհեստական բանականության զարգացման այսօրվա փուլում առկա են որոշ մարտահրավերներ, որոնց անդրադառնում են թե՛ մասնագետները, թե՛ օգտատերերը: Դրանցից առաջինը առաջարկվող նյութի հավաստելիության, ճշգրտության հետ է կապված: Արհեստական բանականությունը նման վրիպումներից զերծ չէ: Բացի այդ, իր ելույթում հոետորը պետք է հաշվի առնի արհեստական բանականությունն օգտագործելու բարոյական, հասարակական հետևանքները: Արհեստական բանականության ազդեցության ներքո խոսքարվեստը անկասկած փոփոխությունների է ենթարկվում, սակայն հրապարակախոսը պետք է կարողանա պահպանել կարևորագույնը՝ իրապես մարդկային կապը իր ունկնդիրների հետ իր ոգևորիչ, միայն իրե՛ն հատուկ ձայնով և խոսքով, ինչը առաջնային է ելույթի հաջողության համար: Ժամանակը ցույց կտա, թե ինչպիսին կլինեն արհեստական բանականության օգնությամբ հրապարակային ելույթներ գրելու և դրանց մատուցումը կատարելագործելու զարգացումները:

Միանգամայն ակնհայտ է, որ հրապարակախոսությունն այսօր աննախադեպ կարևորություն է ձեռք բերել ողջ աշխարհում: Այժմ համացանցի և թվային տեխնիկական միջոցների շնորհիվ չափազանց մեծ հնարավորություններ և հեռանկարներ են ստեղծվել ճարտասանական նրբություններին տիրապետող և այդ ոլորտում այսօրվա միտումները հաշվի առնող մարդկանց համար՝ հասնելու մեծ բարձունքների, նվաճելու հազարավոր, հարյուր հազարավոր, եթե ոչ միլիոնավոր մարդկանց վստահությունն ու համակրանքը: Նման մարդկանց խոսքը միշտ լսվում է, վստահությունը նրանց հանդեպ անսահման մեծ է:

Համոզված ենք, որ մեր երկրի համար մարտահրավերներով լի այսօրվա իրականության մեջ խիստ կարևոր է, որպեսզի մեր տարբեր բնագավառների առանցքային մասնագետները հնարավորություն ունենան զարգացնելու, մշակելու իրենց ճարտասանական հմտությունները: Օրվա հրամայական է նաև բուհերի գոնե որոշ ֆակուլտետներում պարտադիր առարկա դարձնել Հոետորական խոսքը: Դա մեր ձայնը աշխարհին լսելի դարձնելու լավագույն հնարավորությունը կլինի:

Եզրակացություն

Այսպիսով, հրապարակային խոսքը, որը ձևավորվել է մարդկության պատմության հնագույն ժամանակաշրջանում, իր մեջ ներառում է ոճերի, ձևաչափերի, արտահայտչամիջոցների մեծ բազմազանություն: Ճշմարիտ է, համոզելու և հաղորդակցվելու հիմնական սկզբունքները դարերի ընթացքում հիմնականում պահպանվել են, սակայն տեխնիկական առաջընթացի, պատմական ու մշակութային զարգացման պայմաններում շարունակ փոփոխվել և փոփոխվում են ելույթներ գրելու, դրանք ներկայացնելու, նաև դրանց ընկալման յուրահատկությունները:

Առավել ևս, աննախադեպ փոփոխությունների, գիտության և տեխնիկայի սրընթաց զարգացման այսօրվա դարաշրջանում խիստ կարևոր է ճիշտ հասկանալ և գնահատել հրապարակային խոսքի արդի միտումներն ու առանձնահատկությունները՝ խոսքն առավել նպատակային, համոզիչ, թիրախային դարձնելու համար: Գտնում ենք, որ հայ մասնագետների

կողմից ճարտասանական խոսքին տիրապետելը այսօր հրամայական պահանջ է՝ մեր երկրի առջև ծառայած խնդիրները բարձրաձայնելու և պարզաբանելու առումով:

CHARACTERISTICS AND TRENDS IN EVOLUTION OF RHETORIC

Anahit Abrahamyan

Associate Professor

YSU, Chair of Diplomatic Service and Professional Communication

anahit.abrahamyan@ysu.am

Abstract

Being a manifestation of the cultural heritage of humanity, rhetoric has born the impact of the evolution of humanity, human thought, political environment and changes in value systems. The article deals with the specific trends and peculiarities of the evolution of human society in different historical periods and their impact on rhetoric. Differences in perception and evaluation of public speeches depending on whether they are read, listened to or watched are also brought to light in the article.

The article considers peculiarities that are typical to today's public speaking, among which emotional appeal, flexibility, simplicity of presentation, inspiring, clear-cut and brief wording, usage and repetition of emotional slogans, storytelling, empathy, visual and multimedia elements can be singled out. In recent years there can be observed an ever-growing tendency to make use of the artificial intelligence for drafting speeches to make the presentation more impressive, persuasive and perfect. At the end of the article the importance of mastering public speaking is emphasized as exceptionally essential for the specialists of our country.

Keywords: *Oratory, public speech, rhetorical analysis, persuasiveness of speech, artificial intelligence*

Փրակաճության ցանկ

1. Bizzell, Patricia; Herzberg, Bruce. *The Rhetorical Tradition: Readings from Classical Times to the Present*. 2nd ed., Boston, Bedford/St. Martin's, 2001, 1673 p.
2. Cheryl Glenn. *Rhetoric Retold: Regendering the Tradition from Antiquity Through the Renaissance*. Southern Illinois University Press, 1997, p. 248.
3. *Print and Power in Early Modern Europe (1500-1800)*. Edited by Helmer Helmers, Nina Lamal, Jamie Cumby. Boston. Brill Publishers, 2021, p. 462.
4. Edward P. J. Corbett, Robert J. Connors. *Classical Rhetoric for the Modern Student*. Oxford University Press, 1999, p. 562.
5. *Rhetoric: The Renaissance and after. Toward a New Rhetoric*. Britannica, 18 փետրվարի, 2024, <https://www.britannica.com/topic/rhetoric/The-Renaissance-and-after>
6. О.И. Марченко. *Основы красноречия. Риторика как наука и искусство убеждать*. Издательство «Форум», 2016, с. 208.

ԲԱՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

7. Tom Clark. Stay on Message: Poetry and Truthfulness in Political Speech. North Melbourne: Australian Scholarly Publishing, 2012, 146 p.
8. Joan Detz. It's Not What You Say, It's How You Say It: Ready-to-Use Advice for Presentations, Speeches, and Other Speaking Occasions, Large and Small. New York: St. Martin's Press, 2000, p. 192.
9. Марк Туллий Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве. Ред. М. Л. Гаспарова. Пер. Ф. А. Петровского. Москва. Издательство «Наука», 1972, с. 472.
10. Վալերի Միրզոյան: Ճարտասանություն: Երկրորդ, լրացված հրատարակություն: Երևան: Իրավունք, 2006, էջ 458:
11. Projectcub!cle, Angela Rita McGregor. Artificial Intelligence & Machine Learning. September 15, 2023, 11 փետրվարի, 2024, <https://www.projectcubicle.com/the-future-of-public-speaking-ai-speech-generators-on-stage/>

Ներկայացվել է՝ 12.03.2024թ.

Ուղարկվել է գրախոսման՝ 13.05.2024թ.